

Kur'ân'da adalet kavramı

The concept of justice in the Qur'an

Hüseyin KURT

Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Bilindiği üzere Kur'ân'da dört temel kavram olan tevhid, nübüvvet, ahiret, adalet ve ibadet ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda tevhid inancına sadakatten sonra Yüce Allah'ın insanlığa emrettiği en önemli ilkelerden birisi adalettir.

Adalet ilkesi, hiçbir birey ve toplumun asla vazgeçemeyeceği değerde evrensel bir prensiptir. Diğer taraftan, Kur'ân'ın temel kaidelerini ortaya koyduğu inanç, ahlâk ve erdem noktasında olgunlaşmış bir toplum oluşturabilmek için bireyler ve toplumlar arası ilişkilerde öncelikle adalet ilkesini hâkim kılmak gerekmektedir. Bugün dünyanın değişik coğrafyalarında haksız yere insanların öldürüldüğü, zulüm ve işkencelerin uygulandığı, insanca yaşama hakkının ihlal edildiği ve insanlık onurunun ayaklar altına alındığı günümüz dünyasında adalet ilkesinin güncel değerini ortaya koymak ve bu ilkeye karşı bireysel, toplumsal ve uluslararası düzeyde yeniden bir duyarlılık oluşturmak büyük önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, öncelikle adalet kavramını tahlil etmek, ardından bu kavramın Kur'ân'daki kullanım biçimlerini ve kazandığı farklı anlamları belirlemek, daha sonra Kur'ân'da söz konusu kavramın anlam ilişkisi içerisinde olduğu başka kavramları tespit etmek, son olarak da günümüz bireysel ve toplumsal hayat açısından ifade ettiği önem çerçevesinde adalet kavramının güncel değeri üzerinde durmak istiyoruz.

*Ahlâkî
açıdan adalet,
“başkalarının
gelişigüzel istek
ve telkinlerinden
etkilenmeyen
istikrarlı bir
doğruluk ve ahlâk
kanununa itaatle
gerçekleşen ruhî
denge ve ahlâkî
kemaldir.”*

Adalet kelimesi, sözlükte “doğru olmak, doğru davranmak, adaletle hükmetmek, eşitlemek” anlamlarında kullanılan “a-d-l” fiilinden türetilmiştir. Bu kökten bir masdar isim olan “adl” kelimesi, “eşitlik, eşit olarak paylaşmak, denklik, aynılık, orta yol, istikamet, eş, benzer, bir şeyin karşılığı” manalarına gelmektedir. Adl kelimesi sıfat olarak kullanıldığında ise “âdil” anlamına gelmekte ve bu manada Yüce Allah’ın bir sıfatı olmaktadır. Zira Allah, son derece âdil, kullarına asla zulmetmeyen, hakikatten başkasını söylemeyen ve yapmayandır. O, “en hayırlı hükmü veren” ve “en iyi hükmeden”dir.

Aynı kökten masdar isim olan ve sözlükte “karşılık vermede eşit davranmak, eşit olmak, eşit kılmak, davranış ve hükümde doğru olmak, hak ve hakikate göre hüküm vermek, (Yüce Allah hakkında kullanıldığında) şirik koşmamak” anlamlarına gelen adalet kelimesi ise, “bireysel ve sosyal yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik esaslarına uygun şekilde davranmayı sağlayan bir erdem veya hukuk ilkesidir.” Adalet dinî açıdan yasak olan şeylerden sakınmak suretiyle doğru yol üzere olmaktadır. Adalet huzurlu ve istikrarlı bir toplumun temel dayanağıdır.

Adaletin zıddı ise “cevr”dir. Cevr, düzgün ya da kuralına uygun olmayan iş, haksızlık, taraf tutma, adam kayırma, zulüm ve insafsızlık şeklinde tanımlanmaktadır.

Ahlâkî açıdan adalet, “başkalarının gelişigüzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlâk kanununa itaatle gerçekleşen ruhî denge ve ahlâkî kemaldir.”

Kur’ân’da Adalet Kavramı

Adalet kavramının türetildiği “a-d-l” fiili, isim ve fiil formundaki farklı biçimleriyle Kur’ân’da 28 âyette geçmekte olup, bazı manaları şu şekildedir:

1. Dengeli Yapmak, Dengeli Kılmak

Kur’ân’da “a-d-l” fiilinin içerdiği anlamlardan birisi, “dengeli ve ölçülü yapmak, dengeli kılmak”tır. Bu kapsamda Kur’ân’da şu âyet yer almaktadır: “Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü kılan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni ne aldattı?” (İnfîtâr, 82/6-8)

Âyette geçen “a-d-l” fiilini müfessirler genellikle “yaratılışı dengeli yapmak, organları uyumlu yaratmak” şeklinde açıklarken; bu fiili “Evet, biz (insanın) parmak uçlarını dahi düzenleyip iade etmeye kâdiriz” (Kıyâme, 75/4) âyetiyle birlikte değerlendiren Mukatil b. Süleyman, İnfîtâr 7’deki beyan ile “Yüce Allah’ın, insanın iki gözünü, iki kulağını, iki elini ve iki ayağını dengeli yaratması kastedilmektedir” ifadesini kullanmakta ve bunu insan anatomisindeki muhteşem yapıyla ilişkilendirmektedir. İbn Abbâs bu âyete, “Seni uygun, düzenli ve şekli güzel bir biçimde yaratmıştır; baş aşağı, dört ayağı üzerinde yürüyen hayvan gibi yaratmamıştır” manasını vermektedir. Semerkandî ise söz konusu fiille ilgili olarak insanın fizyolojik yapısındaki nizâm ve itidale vurgu yapmaktadır.

Bu değerlendirmeler de gösteriyor ki, âyetteki “a-d-l” fiili, insanın fizyolojik yapısındaki muhteşem uyum, ahenk ve estetik görünümü ifade etmek için kullanılmaktadır.

2. Adalette Hükmetmek, Âdil ve Eşit Davranmak, Adaleti Sağlamak

Kur'ân'da "a-d-l" fiili, "adaletle hükmetmek, adaleti sağlamak, âdil ve eşit davranmak, eşitlik, adalet" anlamlarında da kullanılmaktadır. Bu çerçevede şu âyetleri örnek verebiliriz: "Yarattıklarımızdan hakikate yönelten ve onun doğrultusunda adaletle hükmeden bir topluluk da vardır." (A'râf, 7/181)

İbn Abbâs âyette sözü edilen topluluğun "Muhammed (asm) ümmeti, muhacirler ve ensâr" olduğunu belirtirken, Cübbâi âyetin maksadını şöyle açıklamaktadır. "Bu âyet, her zaman hakkı ikâme eden, ona göre davranan, hakka davet eden ve hiçbir zaman herhangi bir şey hususunda bâtilde ittifak etmeyen kimselerin bulunacağına delâlet etmektedir." Bilmen de, bu topluluğun temiz yaratılışlarını muhafaza eden, insanları hak sözle irşad ve aydınlatmaya gayret gösteren, aralarında çıkan problemleri adaletle çözen ve dünyadaki tüm işleri hakkaniyetle yürüten seçkin bir topluluk olduğunu ve İslâm âleminde böylesi bir topluluğun kıyamete kadar bulunacağını belirtmektedir.

Demek ki Yüce Allah, kâinatta insanoğlu yaşadıkça onlar arasında adaletle hükmedecek ve bireyleri Allah'ın dosdoğru yoluna yöneltecek bir topluluk var edecektir. Hz. Peygamber (asm) sonrası bu görevi, onun manevî mirasına sahip çıkmakla mükellef olan başta âlimler olmak üzere tüm Müslümanlar gerçekleştirecektir. Zaten âyette kıyamete kadar bu ümmet arasında hidâyet rehberi olacak bir topluluğun bulunacağı müjdelenmektedir.

"Allah, size emaneti mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verirken adaletle hükmetmenizi emreder. Allah'ın bu şekilde size verdiği öğüt, ne güzeldir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla işiten ve görendir." (Nisâ, 4/58)

Bu âyette, emanetlerin ehline verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi emredilmektedir. Her ne kadar âyetin nüzûl sebebi Ka'be'nin anahtarıyla ilgili olsa da, mesajı ve hükmü geneldir.

Diğer taraftan âyette kastedilen emanetin, özellikle yönetimle ilgili tüm makam ve mevkiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle emaneti ehline vermemek, hem emanetin kendisine, hem emanetin verildiği liyakatsiz kişiye hem de emanet kendisine verilmesi gerekirken verilmeyen liyakatli kişiye haksızlıktır, zulümdür. Bu doğrultuda Allah'ın emir ve yasakları, insanların bütün organları, mal-mülk, aile ve çocukları, hulâsa sahibi oldukları tüm nimetler birer emanet olduğu gibi yöneticiyi seçme ve insanları yönetme işleri de başlı başına birer emanettir. Bu önemine istinaden âyette Yüce Allah, seçmenlere iktidarı en ehil ve en âdil kişiye vermelerini emretmektedir. İktidara gelen yöneticiden ise, bu emaneti âdil kullanması ve insanlar arasında adaletle hükmetmesi beklenmektedir. Aksi tutum, emanete ihanettir.

3. Tevhid, Adalet, Eşitlik

Kur'ân'da "a-d-l" fiilinin isim formunda ilk akla gelen anlamı "adalet ve eşitlik"tir. Bu çerçevede şu âyeti örnek verebiliriz: "Allah, adaleti, iyiliği ve yakınlarla bakmayı emreder. Çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl, 16/90, 76)

Emaneti ehline vermemek, hem emanetin kendisine, hem emanetin verildiği liyakatsiz kişiye hem de emanet kendisine verilmesi gerekirken verilmeyen liyakatli kişiye haksızlıktır, zulümdür.

Yüce Allah, kullarına sayısız nimetler verip, onları bazı imtihanlara tabi tutarken mükemmel bir adalet uyguladığı gibi, O'nun insanlık ailesine ilettiği son ilâhi mesaj olan Kur'ân'ın tüm içeriği de doğruluk ve adalet bakımından mükemmeldir.

Bu âyetteki adl kelimesine İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sözlerine atıfla, "Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etmek, O'nun eşi ve ortağı olmadığını söylemek, tevhid" şeklinde anlam vermiştir.

Beydâvî'ye göre, adl, "inanç, ibadet ve davranışlarda orta yolu takip etmektir." Beydâvî'nin bu tanımı, orta yol takibini esas alan İslâm'ın genelde hayata bakışıyla ilgili temel anlayışı gözler önüne sermektedir.

Neticede Nahl 90'daki adl (adalet) kelimesi, Yüce Allah'ın varlık ve birliğine şeksiz imanı ifade eden tevhîdi, İslâm'ın genelde hayata bakışıyla ilgili temel anlayış olan orta yol prensibini, bireyin bizzat kendi nefesine ve diğer insanlara ve varlıklara karşı davranışlarını da kapsayan anlam genişliğine sahip bir kavramdır. Dolayısıyla adalet, kulun Allah katındaki itibarını, bireyin kendisine saygısını ve diğer insanlar arasındaki saygınlığını temin eden bir erdemdir.

4. Yüce Allah'ın Kelimesi, Kur'ân'ın Adaleti

Kur'ân'da a-d-l fiili, isim formunda "Yüce Allah'ın kelimesi olan Kur'ân'ın adaleti" anlamında da kullanılmaktadır. Bu kapsamda şu âyeti örnek vermek mümkündür: "Rabbinin kelimesi (Kur'ân), doğruluk ve adalet bakımından tamdır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, her şeyi işiten, hakkıyla bilendir." (En'âm, 6/115)

Gazzâlî, Allah-kâinat-Allah'ın filleri ve adalet kavramlarını ilişkilendirerek Yüce Allah'ın adaletinin anlamını bilmeden O'nun âdil olduğunu idrak etmenin, fillerini, yaratıp yönettiği kâinatı tanımadan da adaletini anlamamanın imkânsızlığını dile getirirken; İbn Teymiyye, Yüce Allah'ın adaletini "yaratıklarına nimet vermesi ve iyilikte bulunması" şeklinde tanımlar. Kâinattaki tüm varlıklarla gerçekleşen hadiselerin hikmet ve adaletini kavrama arasında bir ilişkidir söz etmek gerekirse, bütün İslâm âlimleri Yüce Allah'ın bu anlamda da âdil olduğu konusunda görüş birliği içerisinde.

Yüce Allah, kullarına sayısız nimetler verip, onları bazı imtihanlara tabi tutarken mükemmel bir adalet uyguladığı gibi, O'nun insanlık ailesine ilettiği son ilâhi mesaj olan Kur'ân'ın tüm içeriği de doğruluk ve adalet bakımından mükemmeldir. Onda ifade edilen tüm söz ve tehditler, ödül ve cezalar şartlarını oluşturan herkesi mutlaka bulacaktır. Yüce Allah, asla kullarına zulmedici değildir. O'nun kâinattaki bütün tasarrufları ilâhi adaletine uygun olarak gerçekleşmektedir.

5. Âdil, Dürüst, Güvenilir, Özü Sözü Bir, Doğru Sözlü Kişi

Kur'ân'da a-d-l fiilinin, isim formunda kullanıldığı anlamlardan bir diğeri ise "âdil, karakterli, dürüst, güvenilir, özü sözü bir ve doğru sözlü kişi"dir. O halde bu manalara da bakmak gerekir.

6. Adalet-Sıdk İlişkisi

Farklı kalıplarıyla Kur'ân'da 155 defa kullanılan "sıdk", sözlükte kizb'in karşıtı olarak "hakikati konuşmak, gerçeği söylemek, doğru, dürüst ve güvenilir olmak, doğrulamak, tamamen uymak, sözüne sadakat göstermek" manalarına gelmektedir. Bu filden masdar olan sıdk kelimesi ise, "doğruluk,

dürüstlük, güvenilirlik, hakikati ifade eden ve gerçeğe uygun olan söz, sözün hem kalpte olana hem de dile getirilen duruma uygun olması” anlamlarını ifade etmektedir. Söz konusu nitelikleri taşıyan ve doğru sözün sahibi olan kişiye de sâdık denir. Bir şeyin objektif gerçekliği “hak”, bunun aslına uygun olarak anlatılması “sıdk” kavramıyla ifade edilir.

Sıdk kökünden türetilen ve “çok fazla doğru söyleyen” anlamındaki “sıddık” kelimesi ise, “hiç yalan konuşmayan, doğruluğa aşırı derecede alıştığı için yalan konuşamayan, dosdoğru olan, sözünde duran, sözünde ve inancında doğru olduğunu uygulamalarıyla ispat eden, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylamakta tereddüt göstermeyen kişi, bütün söz, fiil ve hallerinde doğru olan kimse” manalarına gelmektedir. Bu doğrultuda Kur’ân’da Hz. İbrâhim, Hz. İdrîs, Hz. Yûsuf ve Hz. Meryem sıddik olarak nitelenmektedirler.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’a ve peygamberlerine iman eden kimseler “sıddık” olarak tanıtılmakta ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Allah’a ve elçilerine iman edenler var ya, işte onlar sıddıklar (özü sözü bir olanlar) ve Rab’leri katında şahitlerdir. Onların mükâfatları ve nurları vardır. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliklerdir.” (Hadid, 57/19)

Bu âyette geçen “sıddikûn” kelimesi hakkında Mukâtil b. Süleymân, “verdikleri haberler konusunda peygamberlerden kuşku duymayanlar” ifadesini kullanırken, Dahhâk b. Müzâhim “Allah’a iman edip peygamberleri tasdik edenler” açıklamasında bulunmaktadır. Müfessir Mücâhid ise, bu âyeti referans alarak Allah’a ve Resûlüne iman eden herkesin sıddıklar gurubuna gireceğini ifade etmektedir.

Adalet-Vesat (vasat) İlişkisi

Kur’ân’da farklı türevleriyle toplam beş defa geçen “vesat” fiili, sözlükte “yerleştirmek, ortada veya merkezde olmak, ara bulucu olarak davranmak, aşırı uçlardan kaçınıp orta yolu tutmak” gibi anlamlara gelmektedir. İsim olarak da “orta, merkez, öz, vücudun orta kısmı, ifrat ve tefritten uzak, mutedil söz, davranış ve hareket, çevre, etraf, âlem, mümessil, araç, orta derece” manalarına gelen vesat kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de “içine girmek, ortasına dalmak, ortalama, orta, dengeli, makul, adaletli, en akıllı, en âdil ve en dengeli” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kapsamda vesat kelimesi Bakara 143. âyette şu şekilde geçmektedir:

“Böylece sizi, insanlığa şahit/örnek olmanız için orta/ölçülü bir ümmet kıldık. Peygamber de sizin için bir şahit/örnektir.” (Bakara, 2/143)

Âyette zikredilen “ümmeten vesatan” ifadesi çerçevesinde müfessirler tarafından yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Âyetin bağlam ilişkisini ve kiblenin Kudüs’ten Ka’be istikametine çevrilmesine karşı ehl-i kitâbın takındığı olumsuz tavrı dikkate alan Kurtubî, “Ka’be nasıl dünyanın ortasında ise, İslâm ümmeti de orta bir ümmettir” ifadesini kullanmaktadır. Vesat ümmet “akıl, kalp ve nefis arasında denge kurmuş, bu nedenle de ölçülü ve dengeli kişilerden kurulu bir toplumu

Sıdk kökünden türetilen ve “çok fazla doğru söyleyen” anlamındaki “sıddık” kelimesi ise, “hiç yalan konuşmayan, doğruluğa aşırı derecede alıştığı için yalan konuşamayan, dosdoğru olan, sözünde duran, sözünde ve inancında doğru olduğunu uygulamalarıyla ispat eden, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylamakta tereddüt göstermeyen kişi, bütün söz, fiil ve hallerinde doğru olan kimse” manalarına gelmektedir.

Günümüz
düşünce akımları
göz önüne
alındığında
İslâm, gerçekten
de ferdiyetçilik
ile toplumculuk,
sekülerizm ile
teokrasi, dünya
ile ahiret arasında
dengeli ve orta
bir yol takip
etmektedir.

ifade eder.” Vesat ümmet, “ıfrat ve tefritten korunarak inancında, ahlakında, her türlü tutum ve davranışlarında doğruluk, dürüstlük ve adalet çizgisinde kalmayı başaran dengeli, sağduyulu, ölçülü, insafı ve uyumlu nesil, adaletli toplum” şeklinde de tanımlanmaktadır. Vesatın, nicelik olarak ‘orta’, nitelik olarak ‘denge ve adalet’ anlamından hareketle vesat ümmetten kasıt, nitelik anlamında bir ortalıktır. Bunu da en güzel ‘denge’ ifade eder. Bu ümmet için ‘dengeli’ vurgusu, Yahudi ve Hıristiyanlıkta dengeyin bozulduğu anlamını da verir.

Günümüz düşünce akımları göz önüne alındığında İslâm, gerçekten de ferdiyetçilik ile toplumculuk, sekülerizm ile teokrasi, dünya ile ahiret arasında dengeli ve orta bir yol takip etmektedir. İslâm’ın bu durumu, Hz. Peygamber’in şu hadisini akla getirmektedir: “İşlerin en hayırlısı, orta yollu olanıdır.” O halde İslâm’ın inşa ettiği vesat toplum, Allah’a ve âhiret gününe iman eden, orta, dengeli, sağduyulu, âdil, mutedil ve insanlara örnek olan bireylerden kurulu bir toplumdur.

Adalet Kavramının Güncel Değeri Üzerine

Kur’ân’da adalet kavramının kullanım biçimlerini ve ihtiva ettiği manaları dikkate alarak bu evrensel erdemi günümüze ışık tutacak şekilde şöylece değerlendirebiliriz:

1. Yüce Allah, Kur’ân’da adaletin kaynağı ve ilk uygulayıcısı olarak bizzat kendi zatını zikretmektedir. Çünkü Allah’ın sözü dosdoğru ve adaletlidir. Bu doğrultuda insanın dünya hayatında sergilediği bütün davranışlar, âhirette eksiksiz tartılacak ve bunların karşılığı sevap-günah dengesine göre tastamam verilecektir.

2. Kur’ân’da Yüce Allah’ın açık delillerle peygamberler göndermesinin en temel gerekçesi olarak, insanlar arasında adaletin temin edilmesi gösterilmektedir. Yine Kur’ân’a göre adalet insanların irade, heva ve heveslerine terk edilemeyecek kadar önemli bir değerdir. Söz konusu değerın hayat bulmasında en önemli unsur, insandır. Yani bir toplumda adalet o toplumu oluşturan bireylerin insanî, İslâmî ve ahlakî davranışlarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle adaleti ihlal etmek, İslâmî ve ahlâki olmayan bir davranıştır. Bu noktada İslâm, ahlâki ve insanî bir davranış olan adaletli olmayı bireye emretmekte, onu nefsinin arzu ve isteklerine boyun eğmekten men etmektedir.

3. Adalet kavramının “eşitlik” anlamından hareketle toplumun bireyleri arasında kanunların eşitlik ilkesine göre uygulanması ve herkesin kanun karşısında eşit tutulması, hukukta adaletin vazgeçilmez prensibidir. Bu noktada İslâm, işlediği suçun cezasını çekme konusunda zengin-fakir, yönetici-yönetilen ayırımı yapmamaktadır.

Hz. Peygamber (asm) de, toplumun fertleri arasında adalete aykırı davranışların olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiş, Nisâ 135 ve Mâide 8 gibi âyetlerde emredilen “şahitliği Allah için yap, bizzat kendinin ya da en yakınının aleyhine de olsa adaleti dimdik ayakta tut” gibi talimatlardan hareketle, “Allah’a yemin ederim ki, kızım Fâtıma da hırsızlık yapsa, onun da

elini keserim” buyurmuştur. Yine o, “Ey Müslümanlar! Siz Allah’ın tespit ettiği cezaları (akrabalık veya toplumdaki gücü açısından size) yakın olsun uzak olsun herkes hakkında dosdoğru uygulayın! Sakın hiçbir kınayanın kınaması sizi bu konuda alıkoymasın!” ifadelerini kullanmıştır. Çünkü insan, hangi kararın gelecekte hayır veya şer getireceğini bilemez. Dolayısıyla ona düşen adaletle hükmetmek ve işin sonucunu Allah’a bırakmaktır.

4. Konusu insanlar arası ilişkiler olan davalarda adaleti tesis edecek hâkimin ilk görevi, her iki tarafı dinledikten sonra hüküm vermektir. Aksi takdirde bir tarafın beyanlarını dikkate alarak verilebilecek olası bir karar, diğer tarafın mağdur olmasına neden olur ki, bu durum İslâm’ın adalet prensibine aykırıdır.

5. Kul hakkından kaçınmak, âdil bir insan olmanın en belirgin özelliklerindedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (asm) insanlara örnek olmuş ve mahşer günü kul hakkı ile Yüce Allah’ın huzuruna çıkmamak için onlarla dünyada iken helalleşmek istemiştir. Zira dünyada hak sahibine hakkını vermek, âhiretteki helalleşmeden daha kolaydır.

6. Günümüzde bir adaletsizlik uygulaması olarak göze çarpan adam kayırma, torpil, iltimas, işi ehline vermeme gibi davranışlar da son derece önemli bir kul hakkı ihlalidir. Durumun vahameti nedeniyle Hz. Peygamber (asm) şunları ifade etmektedir: “Müslümanları yönetme işini üstlenen kişi, bir kimseyi kayırarak göreve getirirse, Allah’ın laneti onun üzerindedir. Allah onun ne nafîle ne de farz ibadetini kabul eder ve nihayet onu cehennem sokar.” “Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekle! Bir Bedevî, ‘emanet nasıl zayi olur, yâ Resûlallah?’ diye sorunca Hz. Peygamber (s), “iş, ehli olmayan kimseye verildiğinde kıyameti bekle” buyurur.

Demek ki, hangi seviyede olursa olsun, yönetimi elinde bulunduran kişi, herhangi bir insanı bir işi yapmakla görevlendireceği zaman son derece âdil bir yaklaşımla, söz konusu işi yapmaya en layık olan kişiyi seçmelidir. Aslında böyle bir yaklaşım, ilgili işin başarılı bir şekilde yürütülmesi adına da önemlidir. Şayet işi en iyi yapacak kişi yerine, âdil olmayan yöntemlerle ehil olmayan kişiler iş başına getirilirse, bu durum o toplumun felaketi demektir. Bu nedenle yönetici, kişiye göre iş planlaması yapmak yerine, işe göre en liyakatli insanı seçmek zorundadır.

7. Yönetici, hem kendini hem de yönettiği insanları en üst düzeyde saadete kavuşturmak için âdil olmak zorundadır. Çünkü adaletsizlik, toplumda kin, nefret, düşmanlık ve parçalanma gibi olumsuz davranış ve sonuçların meydana gelmesine sebep olur. Bu çerçevede kuvvetini insanî birlik ve beraberlikten alan İslâm’a göre, toplumsal barış ve huzurun tesis edilmesi için yönetici ile halk arasında karşılıklı birtakım hak ve sorumluluklar vardır. İşte bu hak ve sorumlulukların en ideal şekilde yerine getirilmesini sağlayan adalettir. Örneğin yöneticinin sorumluluklarından birisi, halk arasında sevgi ve saygıya dayalı bir sosyal yapı oluşturmak ve bu yapıyı korumaktır.

Buna mukabil, halkın görevlerinden birisi de söz konusu ortamı oluşturan yöneticiye karşı sevgi ve saygı duymaktır. Çünkü adaletin gerçekleşmesini kolaylaştıran etkenlerden belki de en önemlisi, toplumun fertleri

Kul hakkından kaçınmak, âdil bir insan olmanın en belirgin özelliklerindedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (asm) insanlara örnek olmuş ve mahşer günü kul hakkı ile Yüce Allah’ın huzuruna çıkmamak için onlarla dünyada iken helalleşmek istemiştir.

Herkesin sosyal üretimden hakkını alması ve hiç kimsenin ötekini istismar etmeden topluma katkısının karşılığını elde etmesi, iktisâdî adalet olarak tanımlanmaktadır.

arasında muhabbeti tesis etmektir. Bu ortamı sağlama görevi, ilk önce toplumu yöneten bireye aittir.

Bu itibarla yönetici, yönettiği kişiler arasında sevgi-saygı ekseninde adaletle hükmetmek zorundadır. Şayet yönetici bunu başarabilirse, Hz. Peygamber'in şu müjdelere nail olur: "Kıyamet günü bana insanların en yakın ve en sevgilisi, adaletle hükmeden yöneticidir. Bana en sevimsizi ve en çok azap çekecek olanı ise, zalim yöneticidir." "Hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah, yedi zümreyi kendi arşının gölgesinde gölgelendirir. Bu yedi zümreden ilki, adaletli yöneticidir."

8. İnsan, tek başına mutlu olabilecek bir varlık değildir. Onun hem sevgiye meyilli yapısı hem de ihtiyaçlarını yalnız başına karşılayamayacak olması, toplum içerisinde yaşamasını zorunlu kılmaktadır. İşte insanın sosyal hayata olan bu ihtiyacı, onda fazilet ve erdem sahibi bir toplumun üyesi olma duygusunu geliştirmektedir. Bu da ancak adaletle mümkündür.

9. Herkesin sosyal üretimden hakkını alması ve hiç kimsenin ötekini istismar etmeden topluma katkısının karşılığını elde etmesi, iktisâdî adalet olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda toplumun fertleri, sosyal ve toplumsal verimliliğe sağladıkları katkı oranında hakkını alacak ve hiç kimsenin kimseyi istismar etmesine fırsat tanınmayacaktır. Bu konuda Kur'an'da şu ifadeler yer almaktadır:

"Ölçüyü tam yapın, eksik verenlerden olmayın, doğru terazi ile tartın, insanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmayın!" (Şuarâ, 26/181-183)

10. Toplumun fertleri arasında adalet önemli olduğu gibi toplumlararası ilişkilerde de adalet son derece önemlidir. Zira uluslararası ilişkilerde arzulanan verimliliği elde etmek, ancak toplumları yönetenlerin âdil olmasıyla mümkündür.

Hz. Peygamber'in Hicretten sonra Muhâcir-Ensâr kardeşliğini tesis edip, Medine'deki Yahudi ve Hıristiyanlarla Medine Sözleşmesini imzalaması, Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan toplumları arasında hak ve adaleti sağlamaya yönelik bir çabadır. Bu çabanın olumlu sonuç vermesi, tarafların antlaşma metninde taahhüt ettikleri hükümlere sadakat göstermeleriyile mümkündür. Zaten İslâm da ahde vefayı emretmekte, onun bizzat güç ve kuvvet olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla bireysel, toplumsal ve uluslararası ilişkilerde güç ve kuvvet, hak ve adaletin önüne geçmemelidir. Zira güçlü-kuvvetli olmak, haklı olmak anlamına gelmemektedir.

Sonuç olarak; Yüce Allah'ın insanlara emrettiği en önemli ilkelerden birisi adalettir. Kur'an'da adaletin kaynağı ve ilk uygulayıcı olarak Yüce Allah zikredilmektedir. O, açık delillerle peygamberler göndermesinin en temel nedenini, insanlar arasında adaletin sağlanması olarak zikretmektedir.

Adalet kavramının "eşitlik" anlamına istinaden insanlar arasında kanun ve kuralların eşitlik prensibine göre uygulanması, herkesin kanun önünde eşit olması ve hiç kimseye haksızlık yapılmaması hukukta adaletin temel prensibidir. İnsanlar arasında adaletin uygulanması sırasında tek tarafın ifadesiyle yetinmek veya peşin hükümlü davranmak adaletin ruhuna aykırıdır.

Bu nedenle âdil bir yargılama için tarafları dinlemek ve onlara kendilerini savunma hakkı tanımak esastır.

Âdil insan olmanın en temel şartlarından birisi, kul hakkından kaçınmaktır. Günümüzde bir adaletsizlik uygulaması olarak görülen adam kayırma, torpil, işi ehline vermeme, iltimas gibi davranışlar son derece korkunç kul hakkı ihlalleri içermektedir. Kur'an'a göre yöneticilik de yöneticiyi seçmek de birer emanettir. Dolayısıyla seçmen yönetici tercihinde bulunurken âdil davranmak zorunda olduğu gibi yönetim erkini eline geçiren idareci de yönettiği insanlar arasında âdil bir yönetim sergilemek zorundadır. Aksi tutumlar, emanete ihanettir.

Günümüzde dünyanın değişik coğrafyalarında masum insanlar ekonomik, etnik, dinî ya da ideolojik gerekçelerle öldürülmekte, zulüm ve işkenceler uygulanmaktadır. Allah'ın en güzel şekilde yarattığı ve şerefli kıldığı varlığa insanca yaşama hakkı tanınmamakta, insanlık onuru ayaklar altına alınmakta ve çağdaş evrensel hukukun bile kabul ettiği insan hakları ihlal edilmektedir. Bu durum, Kur'an'ın emrettiği evrensel adalete tamamen aykırıdır.

Bütün bunlar dikkate alındığında, bireysel olarak mutlu, ulusal ve uluslararası düzeyde huzurlu bir dünya inşa etmek, ancak herkesin hakkına razı olması, insan hakkı ihlallerinin sona ermesi, ilâhî ve evrensel mesajlara sadakat gösterilmesi ve insanlar ve toplumlararası müspet ilişkilerin temelini oluşturan adalet ve hakkaniyet ilkesine yeniden bir duyarlılık kazandırılmasıyla mümkündür. Aksi takdirde adaletin olmadığı yerde hak, hakkın olmadığı yerde huzur, huzurun olmadığı yerde dirlik ve düzen olmaz. Bu dirlik ve düzeni sağlayıp dünya barışını temin etmek için, dünyadaki her insan sorumluluk almak zorundadır.

Adalet ve liyakat Kur'an'ın sadece Müslümanlara bir emri midir?

Elbette Kur'an bütün insanlığa rahmettir ve bu emirler de bütün insanlık içindir. Ama biz Müslümanlar bunu inancımızın bir gereği ve ibadet olarak yaparsak hem dünyada ve hem de ahirette karşılığını almayı umarız. Bilhassa adalet-i mahza denilen masumu korumaya öncelik veren adalet vicdanın da bir emridir. Bunu bugün Batılılar biz Müslümanlara nazaran daha iyi tatbik ediyorlar. Onlara imrenmekle yetinmemeli ve biz de tam adaleti tatbik eden bir hukuk düzeni ve sosyal düzen kurmalıyız. Aksi halde biz Müslümanlar İslam'ın güzelliklerini gösteremediğimiz için Kur'an'ın adaletinin parlamasına ayna ve vesile değil perde ve engel olmuş oluyoruz. Dolayısıyla vebalimiz artıyor.

Bizler yani ahirete inanan kitap ehli müminler, adaletin bu dünyada tecelli edemeyen kısmı için ahiretin varlığını da bir ümit vesilesi olarak görüyoruz. Bu güzel. Ama asıl, adalete engel olduğumuzda ahirette bunun hesabını veremeyeceğimizden de korkmamız lazım. Yani ahirete iman bizi hakkımızı alacağımızdan emin ettiği kadar bizden hak isteyenlerin ve alacak olanların varlığından yani hesap gününden korkmamız da lazım ve en önemlisi de Allah'ın da Mutlak Adil olduğunu bilerek yaşamamız lazım.

Bütün bunlar dikkate alındığında, bireysel olarak mutlu, ulusal ve uluslararası düzeyde huzurlu bir dünya inşa etmek, ancak herkesin hakkına razı olması, insan hakkı ihlallerinin sona ermesi, ilâhî ve evrensel mesajlara sadakat gösterilmesi ve insanlar ve toplumlararası müspet ilişkilerin temelini oluşturan adalet ve hakkaniyet ilkesine yeniden bir duyarlılık kazandırılmasıyla mümkündür.

Adalet ve hakkaniyet inancının yara almasına izin vermememiz lazım. “Ey inananlar! Allah için adaleti ayakta tutan ve hakkı gözeten şahitler olun” mealindeki ayet de bize aslında susmamak gerektiğini gösteren bir emirdir. Adalet düşmüşse, hak zayı olmuşsa hakkı tutup kaldırmak bir emirdir.

Bir kısım çevrelerde sık sorulan sorulardan ve belki dindarlara yöneltilen eleştirilerden biri şudur: Onlar diyorlar ki “Ahirete inanan insanlar ‘hakkımızı nasıl olsa ahirette alacağız’ diyerek bu dünyada adil bir düzen kurmaya çalışmak konusunda yeterince istekli olmuyorlar. Hatta zulme de bu şekilde kapı açıyorlar.” Bu yaklaşım doğru mudur?

Elbette bu yanlış bir bakış açısından doğan yanlış bir tesbit. Ama biz dindarların da demek ki bu bakış açısının doğmasına sebep olan bir yanlış duruşu var. Hakkını aramayıp “seni Allah’a havale ediyorum” demek dindarca bir tutum değil. Adil bir düzen kurmaya çalışmamak da aynı şekilde nefsimize ve inancımıza zulmetmemize sebep oluyor. Allah insanı hür yaratmış. Hürriyeti ve hakkı elinden alınan insanın durumu düzeltmek için gayret etmesi de dinin bir emri ve şartıdır. Aksi halde bu, yanlış bir hürriyet ve yanlış bir tevekkül olur.

İnsan bu dünyaya Allah’ın isimlerini tecelli ettirmekle görevli olarak gelmiştir. Adl ismini tecelli ettirmeye çalışmayan bir insan vicdan denilen sermayesini doğru kullanmamış demektir ve hesabını vermesi elbette zor olacaktır.

O halde bu yanlış görüntünün sebebi nedir?

Müslümanlar hakkını nasıl arayacağını bilemediği ya da zulme karşı durmanın doğru yolunu bulamadığı için yanlış bir tablo ortaya çıkıyor. Mesela “bazen hak ehaktan ehaktır” prensibini ve “haklı insan insafı olur” gibi enstrümanları doğru kullanabilmemiz lazımdır.

Bunun devlet yöneticilerinden kaynaklanan bir tarafı da var. Haksızlığı hak zanneden yöneticilerden hak istemek hakka karşı bir hürmetsizlik sayılıyor ve bazen de bu yüzden hak aramayan kişiler haline geliyoruz. Hâlbuki bunun manası başkadır.

Adalet ve hakkaniyet inancının yara almasına izin vermememiz lazım. “Ey inananlar! Allah için adaleti ayakta tutan ve hakkı gözetten şahitler olun” mealindeki ayet de bize aslında susmamak gerektiğini gösteren bir emirdir. Adalet düşmüşse, hak zayı olmuşsa hakkı tutup kaldırmak bir emirdir.

“Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin” ayeti de top-tancılığı yasaklarken aslında yine adaleti toplum düzenine feda etmemeyi de emrediyor.

Soyluları affedip sıradan kişileri cezalandıran adalet gerçek bir adalet değildir. “Kızım Fatıma da suç işlese cezasız bırakmazdım” mealindeki hadis de aslında adaletin imtiyazla birleşemeyeceğini gösteriyor.

Servetin eşit ve adil dağıtımında da adalet kendisini gösteriyor. Sosyal barışı ve adaleti sağlayacak zekât gibi mekanizmalar hakkıyla işletilmediği ve bu emirler tam tatbik edilmediği için haksızlıklar ve sağlıklı bir toplum yapısı ortaya çıkıyor. Servetin bankalar vasıtasıyla ve zekâtı verilmeden belli ellerde yığılması toplumun adalet duygusunu sarsıyor. Sosyal devleti Hak namına tatbik eden bir toplumda zenginlerin servetinin zekâtını vermesi

bile fakirliği azaltmaya ve hatta bitirmeye yeterlidir. Buna batılılar “denkleştirici adalet” diyorlar ve tatbik etmeye de çalışıyorlar.

Kur’ân’ın dört esasında biri olan adalet ile ibadet arasındaki ilişki nedir?

Öncelikle adalete hizmet etmenin kendisi ibadettir. “Bir saat adaletle hükmetmek bir sene nafil ibadet etmeye eşdeğerdir” denilmiştir. Adalet rahman ve rahim isminin adalet boyutundaki tecellisidir.

İkincisi adalet ibadete ve ibadet de adalete kapı açar. Yani hakıyla ve adaletle yaşayan kişi ibadet için de uygun vicdanî ruh halini tesis etmiş olur. Aynı şekilde ibadetin hakkını veren adalete de değer verir hale gelir.

Üçüncüsü ibadetin içerisinde adalet talebi vardır. Fatiha’da Allah’tan “bizi doğru yola ilet” yani “bizi doğru yolda ve istikamet üzerinde tut” diye dua edip istememizin sebebi de budur. Zaten adalet, seminerimizin başında da söylediğimiz gibi ifrat ve tefritten uzak ve vasat yani istikamet üzere gidebilmektir.

O halde namazda ve başka her zaman Fatiha’yı okumamıza rağmen adaleti tatbik etmiyorsak demek adaletle ibadet arasındaki ilişkiyi doğru kuramıyoruz.

Adalet ile merhamet ve affin ilişkisi nedir?

İslam hukukuna göre devlet kişilere karşı işlenmiş suçları affedemez. Devlet sadece adaletle hükmetmekle vazifelidir. Kamu düzenini bozan suçlarda ise kendi düzeni içinde af yetkisi kullanabilir. Ama bu suç kişilere de zarar vermişse af yetkisi devlette değildir. Kişi kendisine karşı işlenmiş bir suç için “kısas istiyorum, benim intikam duygumu devlet tatmin etmelidir” diyebileceği gibi affetme hakkına da sahiptir. Zira Allah’ın Adl ismini anlamamıza yardımcı isimlerinden biri de “El Müntakim” yani “hakıyla intikam alıcı” olmasıdır ve Allah bu şe’ninden bir parçayı da insanlarda tecelli ettirmiştir. İntikam duygusu ve kısas ihtiyacı insanda bu sebeple vardır. Önemli olan devletin adalet namına ceza vererek intikam duygusunu hakıyla tatmin edebilmesidir. Suçtan zarar gören kişi “ben intikam istemiyorum, affediyorum” derse kişinin hakkını almak yönünden devletin görevi bitmiştir. Kamu düzenini koruma yönünden görevi ayrıdır, o devam eder.

Demek ki kısas istemek de adalet istemektir ama bilhassa iman sahibi suçlu tövbe ve istiğfar etmişse, suçtan zarar gören de “ben hakkımdan vazgeçiyorum” deyip de affederse adaletin en güzel aşaması olan merhametle hükmedilmesini sağlamış olurlar. Böylece Allah’ın Rahman ve Rahim ismini de tecelli ettirmiş olurlar.

“Kör hissiyat” veya “mukabele-i bilmisil kaide-i zalımanesi” denilen şey devleti devreye sokmadan yani doğru yerde adalet aramadan kişinin kendi hakkını bizzat almaya kalkmasıdır ve elbette hem bugünkü hukuk sistemleri ve hem de Kur’ân bunu yasaklar.

İslam hukukuna göre devlet kişilere karşı işlenmiş suçları affedemez. Devlet sadece adaletle hükmetmekle vazifelidir. Kamu düzenini bozan suçlarda ise kendi düzeni içinde af yetkisi kullanabilir. Ama bu suç kişilere de zarar vermişse af yetkisi devlette değildir.

Adalet sıdkı gerektirir, zira sıdk ve istikamet ibadetin de özü ve esasıdır. Sıdk ve ihlas halini de ibadet ve dolayısıyla adaletle ilişkilendirmek gerekir.

Adalet ile sıdk arasındaki ilişkiyi biraz daha açar mısınız?

Güzel bir soru. Adalet sıdkı gerektirir, zira sıdk ve istikamet ibadetin de özü ve esasıdır. Sıdk ve ihlas halini de ibadet ve dolayısıyla adaletle ilişkilendirmek gerekir. Sıdk vicdana ve vicdanın kaynağı olan vahye sadakattir. Sıdk aynı zamanda Allah'ın isimlerini tecelli ettirmek hususunda ruhlar âleminde "Kâlû belâ"da verdiğimiz söze sadakattir. Zira Allah'a "senin bütün isimlerini ve Adl ismini senin arzında tecelli ettirmeye söz verdim" diyerek verdiğimiz söze böylece sadık kalmış oluruz.

Kur'ân'ın adalet prensiplerini güncelle nasıl tatbik edebiliriz?

Elbette adalet emrinin tatbik edilmesi lazım, kitap kapağının arasında kalmaması lazım. Bunun için de haklarımızın ve hürriyetlerimizin farkında olmamız lazım. "Bir millet cehaletle hukukunu bilmezse ehl-i hamiyeti dahi müstebit eder" denilmiştir. Yani yöneticiler hamiyetli insanlar bile olsalar haklarını bilmeyen ve koruyamayan korkak cahilleri yönetirken bir de bakarsınız istibdat uygulayan yöneticiler haline gelmişler. Demek "millet irşad ve tenvir edilmelidir" hükmünün manası, milletin fertlerini, hakkını hukukunu bilen fertler haline getirmektir.

Bir de hakkımızı nasıl arayacağımızı bilmemiz lazım. Usul hatası yapmamamız lazım. Hak arayalım derken başkalarının hakkını ihlal etmememiz lazım. Buna da Bediüzzaman Hazretleri "müsbet hareket etmek" diyor.

Adaletle ulaşmamıza engel olan en önemli hususlardan biri servet hırsı ise diğeri de iktidar hırsıdır. İktidara gelme ya da iktidarda kalma hırsıdır. Bazen denir ya. Hutbede "adaletle hükmet" emri her hafta erkeklere okunuyor ama erkekler kadınlardan daha fazla zalim. Belki burada da üzerinde düşünmemiz lazım gelen bir mana var. Yani erkekteki hükmetme sevdası zulme de kapı açıyor. Kadındaki merhamet ise zulme engel oluyor.

Adalet hizmetinde liyakati tesbit etmenin yolu ne olmalı?

Bir insan dindarsa adildir. Adil değilse dindarlığı gösteriştten ibarettir. Bir insan dindar ve adilse ve işinin ehli olduğunu objektif sınav sistemiyle anlayabiliyorsak en layık yani en liyakatli odur ve onu görevlendirmek gerekir.

Ama hem gerçek anlamıyla dindar ve dolayısıyla adil ve hem de işinin ehli kimseler yeterince yoksa, ki yok, kaht-ı rical denilen bu kıtlık görünüyor, o zaman görünüşte dindar olanı değil işinin ehli olanı görevlendirmek gerekir.

Aynı durum adalet hizmeti veren uzmanlarda da kendisini gösterir. Adaleti tatbik eden hem dindar hem adilse mesele yok. En güzeli de bu. Zira adaleti Allah namına tatbik edecek. Mana-yı harfi ile adalet asıl adalettir. Ama hakim savcı dindar değilse de adil ise yine mesele yok. Neticede adaleti tatbik etmiş olacak. Buna karşılık hakim savcı dindar da görünse eğer adil değilse zulmeder.

Bediüzzaman da salahat-maharet meselesinde kanaatimce bunu dile getiriyor.

Devleti dindarlaştırma gayretleri ile bu işin ilgisi nedir?

Sadece devleti değil tüm dünya insanlığını hakiki iman esasları ile tanıştırmak her müminin görevidir. Devlet idarecilerini dindar insanlardan seçmek de bu kapsamda bir vazife olabilir. Çünkü biliyoruz ki mazimizde bir dindar düşmanlığı da var ve olmuş. Yani burada ehil ve dindar insanların devletten çeşitli bahanelerle uzaklaştırılması ve kökü dışarıda olan bir hanedanın ipi eline geçirmesi meselesini de dikkate almak lazım.

Devleti siyaseti dinsizliğe alet edenlerin elinden kurtarmak lazım ki devlet dine ve dünyaya adaletle hizmet edebilsin. Ama bunun yolu devleti dindarların eline geçirmek değil. Bunun için tam demokrasiye geçilmesi lazım. Batı ülkelerindeki sistemi bu sebeple önemsiyoruz ve önemsemeliyiz.

Tam demokratik devlette herkes ve bilhassa dindarlar rahatça dine hizmet eder. Nitekim Risalelerde “nurcu-topuzcu” ayrımı bu sebeple var. Asıl hizmet din hizmetidir. Devlet eliyle dine hizmet etmeye çalışmanın da zamanı geçmiştir. Devletin inanç ve ibadet hürriyetini temin etmesi ve hizmetkâr devlet haline gelmesi yeterlidir. Dinî nasihat sivil alanda ve mümkün olduğunuzca devletten bağımsız kalarak yapılacaktır. Devletin dinî gruplar tarafından parsellenmesi, cemaatler eliyle yönetilmesi kadar yanlış bir şey olamaz. Bu hal hem devlete zarar verir ve daha önemlisi hem de dine ve samimi dindarlığa zarar verir.

Peygamberimiz (asm), sahabeleri devlete yönetici tayin ederken seçimi nasıl yaptılar?

Onlar da en ideal yöneticiyi bulmaya çalıştılar. Bunu yaparken elbette velayete ve keramete güvenmediler. Tayin edecekleri yöneticiler hakkında önceden bilgi topladılar. Görevlendirdikten sonra da iyi bir idareci olup olmadığını sürekli denetlediler.

Ama unutmayalım ki onların döneminde bu günkü gibi sistemleşmiş bir devlet ve düzen yoktu. Onlar bunu ellerinden geldiği kadar ve sözlü kültürün bir gereği olarak yaptılar. O dönemden almamız gereken çok dersler var. Mesela Hazreti Ömer bir kişiyi vali olarak görevlendiriyor. Onun kendi çocuklarını sevip okşamadığını gururla anlattığını görünce de “kendi çocuğuna hakkıyla merhamet etmeyen halka da merhametle ve adaletle hükmedemeyebilir” diye düşünüyor ve atamasını geri alıyor.

Liyakat ile sözlü sınav, mülakat, referans ve torpil kavramları arasındaki ilişki nedir?

Liyakat işe uygun ve layık kişiyi bulmak demektir. Yakın tarih bize gösteriyor ki bazen dindar olmayan hatta laik denilen bazı yöneticiler dindar denilen kişilerden daha adaletli ve liyakate daha fazla önem veren kişiler olmuşlar. Demek bu meselede asıl konu adalet duygusunun nasıl tecelli ettiği.

Özel sektördeki kıstaslar aslında yeterlidir. Hiçbir akıllı dindar patron işe ehil olmayan birini sırf dindar diye işe almaz. Devlet yönetiminde de bunlar nazara alınsa yeterli olur. Devlet yöneticilerinin liyakate önem vermemesinin sebebi ya kendi adamlarını, siyasetdaşlarını, akrabalarını ya da

*Devleti siyaseti
dinsizliğe alet
edenlerin elinden
kurtarmak lazım
ki devlet dine ve
dünyaya adaletle
hizmet edebilsin.
Ama bunun
yolu devleti
dindarların eline
geçirmek değil.
Bunun için tam
demokrasiye
geçilmesi lazım.
Batı ülkelerindeki
sistemi bu sebeple
önemsiyoruz ve
önemsemeliyiz.*

*Bu da gösterir
ki dinin hüküm
koymadığı
alanlarda insanın
vazifesi aklını
kullanmak ve
ortak aklı ortaya
çıkarmaktır.
Meşveret budur.
Batıların
müzakere kültürü
ve demokrasi
dediği şey de
budur.*

arkadaşlarını kayırmalarıdır. Ya da dış düşman korkusuyla korkutulup istihbarat kayıtları ile yönetilen bir devlete kendilerini mecbur bilmeleridir. Halbuki Batı örneğinden de biliyoruz ki dış düşman korkusunun çaresi de “istihbarat devleti” düzeni değil, hukuka bağlı, tam demokratik ve şeffaf bir yönetim modeline geçilebilmesidir.

Bu durumda yargılamada adalet dağıtılırken gizli delillere dayanmak da adalete zarar veren bir husus olmuyor mu?

Elbette, yargının yani mahkeme kararlarının denetlenemez olması idarecilerin denetlenemez olmasından kat kat kötüdür. Yargının delillerinin ve kararların gerekçelerinin denetlenememesi daha vahim bir zulümdür. Neticede idarecinin hatasını ve kötü niyetini denetleyecek olan yargıdır. Yargı denetlenemezse idareci denetlenememiş demektir. Dolayısıyla mesela gizli tanık ancak istisnaen ve diğer delilleri desteklemek kaydıyla faydalanılabilecek bir yöntem olmalıdır.

Bugünlerde duyuyoruz, “mahkemeler istihbarat raporları ile karar veriyor” deniyor. İnşallah doğru değildir. Doğru ise vahim bir duruma gelmişiz demektir. Tarafların görüp tartışmadığı delillerle karar verilemez ki. Verilirse o karar her şeyden önce vicdanları tatmin etmez.

Adalet ve meşveret ilişkisi nedir?

Peygamberimiz sarıh veya zımni olarak vahyi tebliğ ettiği hususlarda Sahabeler de vahye yani Allah'ın emrine tabi olmak adına Peygamberimizin emrine uyuyorlardı. Ama müzakere edilmesi gereken bir konu varsa yani bir konuda vahiy gelmiş değilse Peygamberimiz ümmetiyle mutlaka meşveret ediyordu ve meşveretin kararına da uyuyordu.

Bu da gösterir ki dinin hüküm koymadığı alanlarda insanın vazifesi aklını kullanmak ve ortak aklı ortaya çıkarmaktır. Meşveret budur. Batıların müzakere kültürü ve demokrasi dediği şey de budur. Bugünün dünyasında tek kişinin her meseleyi bilmesi, çözmesi ve her konuda hükmetmesi mümkün olmadığı için insanları ve sistemleri buna zorlamak da doğru da değildir. Bu sebeple “zaman cemaat zamanıdır” denilmiştir. Yani zaman ekiplerle ve ortak akılla hareket etme zamanıdır.

Özetle ve son söz olarak şunları söyleyebilirim:

Adaletin olmadığı yerde hak, hakkın olmadığı yerde huzur, huzurun olmadığı yerde de dirlik ve düzenliğin olmayacağını, toplumsal barışı ve gerçek kardeşlik hukukunu tesis etmek için herkesin sorumluluğunun farkına varması gerektiğini biliyoruz. Hem bireysel ve hem toplumsal, hem dünyevi hem uhrevi saadetimiz için adalet ve liyakat ilkelerinin devlete ve topluma yeniden yerleşmesi, herkesin hakkına razı olması, insan hakları ihlallerinin sona ermesi, ilahi mesajlara riayet edilmesi lazım. Ailede, toplumda, devlette ve dünyada adaletin tesisi ancak bununla olacaktır.

Bu konuda bugün iyi günlerde olmadığımız açık. Daha güzel günlerimiz de olmuştu. Yargı makamları hakkıyla ve adaletle hükmedebilsinler diye dua ediyoruz.